

Vtedy na západe, vtedy na východe. Podoby westernového žánru

Od roku 2009 organizuje Ústav slovenskej literatúry SAV medzinárodné vedecké podujatia, ktorých témami sú jednotlivé populárne žánre. Po mapovaní detektívky, hororu, utópie a ľúbostného románu (pričom treba upozorniť na to, že výstupom z druhého a tretieho ročníka sú pozoruhodné zborníky štúdií, ktoré prinášajú zvlášť materiálovo hodnotné texty) sa tentoraz (23. mája 2013) dostalo miesto výsostne „mužskému“ žánru, westernu. Voľba témy sa úzko odrazila na podobe podujatia – interdisciplinárny rámec ostal už tradične (a vo vzťahu k vnútornej komunikácii medzi príspevkami a ich autormi funkčne) zachovaný, ale na rozdiel od predošlých s bohatým zastúpením referujúcich (napríklad na minuloročnom, venovanom podobám a adaptáciám ľúbostného románu, odznelo počas dvoch dní šesťnásť príspevkov od literárnych vedcov, filmových historikov a kunsthistorikov) prebiehalo tohtoročné v úzko komornej atmosfére; odzneli na ňom štyri literárnovedné príspevky a tri referáty orientované na kinematografiu.

Westernom v najužšom zmysle slova ako príbehom z Divokého západu, a súčasne jedným z klasických diel westernovej literatúry mimo amerického prostredia sa zaoberal jediný referujúci, Tomáš Horváth (Ústav slovenskej literatúry SAV). V príspevku *Naratívne štruktúry v príbehoch z Divokého západu* ponúkol pohľad na vnútorné zákonitosti fungovania westernu v románe Karla Maya *Petrolejový princ* (1893). Za recepcné „tajomstvo“ príťažlivosti tohto textu označil referujúci „naratívnu mágiu románu“ spočívajúcu v dômyselne prepracovanej naratívnej výstavbe založenej na permanentnom napätí medzi striedaním perspektív rozprávania z hľadiska prenasledovateľov a prenasledovaných, ktorá v čitateľovi udržiava otázku, ktorá skupina bude v závere úspešnejšia. Na pozadí konkretizácie naratívneho programu T. Horváth upozornil o. i. na paralelu medzi čítaním stôp zálesákov a spôsobom, akým v dobovej lektúre konca 19. storočia pracovali detektívi v detektívnom žánri.

V druhom príspevku orientovanom užšie na westernový žáner, *Zpívej, kovboji. Sny, predstavy (a skutočnosť) o Divokém západu*, ponúkol Michal Jareš (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.) pohľad na fungovanie westernovej literatúry naprieč 20. storočím v českom kultúrnom prostredí. Zámerom autora bolo jednak identifikovať kultúrnospoločenské determinanty záujmu o tento žáner v Čechách (napr. určujúci idealizmus príťažlivý pre akúkoľvek ideológiu, úzky vzťah k trampingu, anarchizmu) a poukázať na jeho premeny na pozadí rôznych ideologických období, a súčasne odpovedať na ústrednú otázku, prečo western ako jeden z najkonvenčnejších žánrov, v minulosti čitateľsky zvlášť obľúbený, v súčasnosti nefunguje.

Konštitutívne prvky „ideálneho“ westernového sveta, ktoré sú pre tento žáner príznačné, a práve pre ich povahu (íkonickosť, ideálnosť, romantický akcent) ich s obľubou preberajú iné žánre, výrazne dominovali aj v ďalších referátoch. René Bílik (Ústav slovenskej literatúry SAV) sa v príspevku *O žánrových obaloch a žánrových jadrách* (Využi-

tia westernovej štruktúry či niektorých westernových invariantov v textoch slovenskej socialistickorealistickej prózy) zamerlal na využitie a špecifické fungovanie týchto prvkov v próze Vladimíra Mináča *Modré vlny* (1951) s dôrazom na štruktúru a symboliku príbehu osídľovania (explicitne ideologická symbolika). Autor zdôraznil, že v prípade referovaného románu možno za využitím westernovej štruktúry a „ľudovosti“ vidieť funkčné uplatnenie recepčných stratégií, ktoré mali dielu zabezpečiť masovú zrozumiteľnosť.

Na iný model „prepisu“ ikonografie westernových príbehov upozornil v príspevku *Českí kovboji a rusínski Indiáni. Priestor východných Karpát v českej próze 20. storočia* Radoslav Passia (Ústav slovenskej literatúry SAV). V nadväznosti na svoj referát z predošlého roka, v ktorom poukázal na to, akým spôsobom na začiatku 20. storočia autori na pôdoryse ľubostného románu naplňali spoločenskú objednávku, ho tentoraz zaujímalo, do akej miery spoločenská objednávka modifikovala podobu textov westernovej proveniencie. Textový materiál opäť vymedzil zobrazením východokarpatského areálu, pričom toto vymedzenie označil v sledovaných textoch ako významotvorné. Kým stratifikácia dobrých a zlých hrdinov bola v prípade socialistickorealistickej prózy podmienená ideologickým pozadím, v tomto type textov sa ako relevantné ukázalo členenie v národnostnom kľúči.

Špecifický žánrový variant westernu odohrávajúci sa v priestore Východného bloku, tzv. eastern, ktorého sa vo svojom príspevku dotkol R. Passia, bol predmetom referátu Martina Ciela (Filmová a televízna fakulta Vysokej školy múzických umení) *Posledný sovietsky eastern*. Film *Studené leto* (1987) charakterizoval z hľadiska premien tohto žánru vo vzťahu k tradičnému sovietskeho easternu smerom k relativizácii predošlej optiky a politického pozadia s kritikou režimu v podtexte, ktoré umožnilo jednak politické uvoľňovanie na konci osemdesiatych rokov, jednak a predovšetkým charakteristický rukopis režiséra, ktorý do filmu dokázal umne a umelecky presvedčivo zašifrovať kritické odkazy.

Filmový western tvoril tiež jadro referátu Martina Boszoráda (Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave) *Keď je western čudný*. Zamerlal sa na skupinu nekonvenčných westernov, resp. filmov, ktoré na pozadí žánrového synkretizmu a hybridizačného ozvlášťňovania využívajú westernové prvky v nanajvýš neštandardných kontextoch (kórejský „farebný wester“ *Dobry, zly, cudny*, 2008; akčný dobrodružno-komediálny western *Wild wild west*, 1999; čierna muzikálová komédia *Canibal musical*, 1993).

Najširšie orientovaný spomedzi filmologických bol príspevok Juraja Malíčka (Ústav literárno-umeleckej komunikácie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) pod názvom *„Duch Západu“ (Od Balady pre banditu k Firefly – podoby westernu v popkultúre, niekoľko interpretačných sond)*. Autor v ňom ponúkol pohľad na to, akým spôsobom sa v populárnej kultúre posledných štyroch desaťročí uplatnili vybrané konštitutívne (zvlášť ikonické) prvky westernového žánru (*Balada pre banditu*, 1978; animovaný rodinový film *Rango*, 2011; virtuálna westernová hra *Red Dead Redemption*, 2010; sci-fi seriál *Firefly*, 2002).

Recepcia populárnych žánrov nepatrila v minulosti v domácom prostredí k obľúbeným témam vedeckých podujatí ani profilovým záujmom teoretikov umení, a to i napriek tomu, že tento typ produkcie u masových recipientov dlhodobo dominuje, tvorí podstatnú

súčasť tvorby a výrazným spôsobom preniká aj do tzv. hodnotného, „vysokého“ umenia. Ukazuje sa však, že výskum týchto žánrov, a to zvlášť výskum zameraný na mapovanie konkrétnych podôb a realizácií v dielach, a síce nielen „okrajových“, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, predstavuje zaujímavú, neprebádanú a produktívnu oblasť uvažovania o podobách kultúry. Minimálne takým sa javí aj po poslednom, aktuálnom ročníku tohto podujatia.

Jana Pácalová

Mgr. Jana Pácalová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: pacalovakorekt@gmail.com

Slovenská literatúra – harmonogram redakčných uzávierok v 2. polroku 2013

Číslo 4: 20. jún 2013

Číslo 5: 15. august 2013

Číslo 6: 25. október 2013

Rukopisy v súlade s redakčnou normou časopisu prosíme zasielať v elektronickej podobe na adresu redakcie usllred@savba.sk.